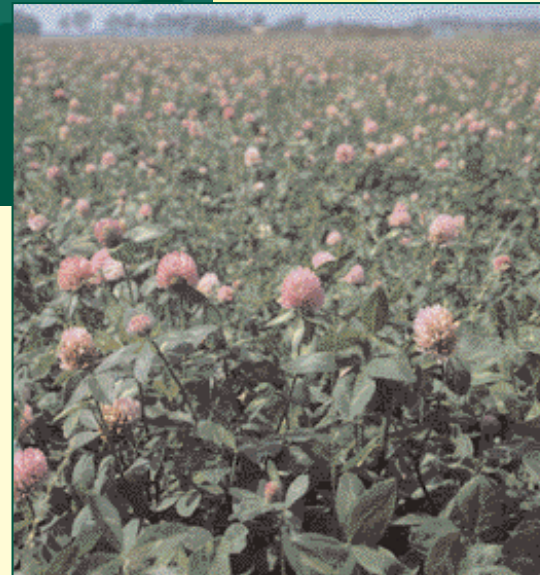

Even kennismaken...

*Ervaringen één jaar **BIOM***

biom

Uitgerekend biologisch!

Deze brochure bevat de indrukken van zeven deelnemende praktijkbedrijven over het eerste jaar van het project BIOM. Deze indrukken zijn aangevuld met enkele voorbeelden van onderzoek en communicatie binnen BIOM. Met deze bloemlezing hopen wij u een goede indruk te geven van het eerste opbouwende jaar van BIOM.

Biologische landbouw, Innovatie en Omschakeling, kortweg BIOM, is een project met en voor biologische ondernemers. BIOM wil samen met haar deelnemende ondernemers de biologische bedrijfsvoering verbeteren en de groei van de biologische landbouw bevorderen. De kern van het BIOM-project wordt gevormd door 40 biologische bedrijven verdeeld over zeven landbouwkundige regio's. Zeven ondernemers, elk uit een andere regio, staan dan ook centraal in dit BIOM-overzicht.

Uitgerekend biologisch!

BIOM heeft de titel 'Uitgerekend biologisch!' aan haar naam toegevoegd. Deze titel staat voor een economisch rendabele en duurzame biologische bedrijfsvoering die met behulp van de kennis die in BIOM circuleert en het ondernemerschap van de deelnemers zelf, wordt nagestreefd. Kennis van ondernemers, onderzoekers en adviseurs wordt in BIOM samengebracht en komt tot meerwaarde. Dat betekent dat boeren niet alleen maar leren van onderzoekers en adviseurs. De deelnemers leren natuurlijk vooral veel van elkaar in de onderlinge discussie. Bovendien blijkt de pragmatische praktijkkennis van boeren ook een belangrijke inspiratiebron voor het onderzoek en advies. BIOM zorgt er voor dat resultaten, ervaringen en knelpunten snel doorstromen naar andere belanghebbende partijen zoals overige biologische en gangbare ondernemers, beleid, adviespartijen en ketenpartijen.

DLV en PPO

DLV Plant en Praktijkonderzoek Plant en Omgeving (PPO) voeren het project uit. Gezamenlijk organiseren zij een breed scala aan activiteiten gericht op kennisuitwisseling. DLV heeft de hoofdrol in het coachen van ondernemers. PPO is vooral verantwoordelijk voor het onderzoek in BIOM. Dit is het verzamelen van gegevens en het verrichten van metingen die de basis vormen voor een stapsgewijze bedrijfsverbetering. Het aanvullende onderzoek is gericht op het oplossen van knelpunten in de bedrijfsvoering en het ondersteunen van innovaties. Maar niet alleen het delen van kennis, ook het gezamenlijk ontwikkelen van nieuwe marktkansen, de verbetering van de teelttechniek en de samenwerking tussen ondernemers zijn belangrijke onderwerpen in BIOM.

Contacten onderhouden

Naast het versterken van de biologische bedrijfsvoering houdt BIOM zich ook nadrukkelijk bezig met de bevordering van de groei van de biologische landbouw. Hiervoor verzorgt het project onder andere oriëntaties op de biologische landbouw voor gangbare ondernemers en voor diverse andere belanghebbenden zoals organisaties in de keten, de afzet en financiële instellingen. Het onderhouden van nauwe contacten en het samenwerken met partijen in de keten blijft altijd een hoge prioriteit houden om nieuwe marktkansen te creëren voor de afzet van biologische producten.

Kortom, het is een breed scala van onderwerpen dat in dit overzicht van BIOM aan de orde komt.

Namens het hele BIOM-team,

Wijnand Sukkel (PPO – AGV)
Harm Brinks (DLV Plant)

Het BIOM-team

Ko van der Dries, Flevoland: “Ambities als biologisch A-teler binnen handbereik”

*Ko van den Dries
bij ingezaaide akkerrand*

Ko van den Dries is intensief met al zijn gewassen bezig. Ko: “Dat vereist biologisch boeren nu eenmaal. Het bezet je en het vergt voortdurend je aandacht.”

Ko werd in 1997 door twee bureaus met grote biologische bedrijven gestimuleerd om zijn licht eens te laten schijnen over biologisch boeren. Zijn interesse werd gewekt en na het volgen van een omschakelingscursus ging hij zijn eigen bedrijf omschakelen. “Eerlijk gezegd waren het economische redenen die ons tot dit besluit deden komen”, aldus Ko, “In het begin ging het omschakelen gepaard met vallen en opstaan. Maar de ambitie om biologisch te boeren bleef overeind.” Na 1997 kwam het bedrijf ook steeds dichterbij Ko en Els toe door telkens weer een gedeelte van de pacht af te kopen. Het aantal gewassen nam ook toe. De zware zeeklei werd tot 1,6 meter gediepplougd. Met de lichtere grond werd het een stuk eenvoudiger om meerdere gewassen te telen.

Ko: “Dat betekende dat we een goede teelt- en oogstbegeleiding nodig hadden. Binnen BIOM wordt deze wens voor ons waargemaakt door de inzet van een all-round begeleider die elke 3 à 4 weken ‘de zaak’ uitvoert doorneemt.” We spreken in het najaar al over de plannen voor het volgende jaar, zoals de bemestingsplannen, vruchtwisseling, gewasbescherming en onkruidbestrijding”, aldus Ko. Een ander voordeel van BIOM voor Ko is het feit dat regelmatig allerhande bodem-, mest- en grondwatermonsters worden genomen om de vinger aan de pols te houden.

Ko kijkt verder dan zijn percelen lang en breed zijn. Hij heeft niet alleen aandacht voor de flora maar ook voor de fauna. Hij heeft de akkerranden ingezaaid met een mix van graszaden en andere bloemachtige. “We noemen dat ‘natuurontwikkeling’, waar ook vogeltjes het naar hun zin hebben”, aldus Ko, “Sinds de inzaai van akkerranden is het aantal vogels rond het bedrijf toegenomen”, vertelt hij vol trots.

Ko heeft binnen BIOM een aantal doelen voor het bedrijf gesteld. Ten eerste een evenwichtiger bemestingsplan en een nog intensievere begeleiding, tegelijk beseffend dat dit laatste er wellicht niet inzit. Hij is bereid te investeren in leren en groeien. Hij gaat een aantal door BIOM te geven cursussen volgen, is actief in de studieclubs en bezoekt graag andere bedrijven om ervaringen te delen. Zijn grote ambitie is om een biologisch A-teler te worden. Ko: “Voor mij is een A-teler er één die op duurzame wijze produceert, de juiste verhouding tussen opbrengst en kwaliteit tracht te waarborgen en een plezierig mens blijft.”

Ko's ambitie is binnen handbereik.

Regio Flevoland
Ko en Els van den Dries
Dronten
52 ha

Bouwplan

Bieslook:	8,5 ha
Spinazie:	7,5 ha
Consumptie-aardappelen:	7,5 ha
Sperziebonen:	6,0 ha
Erwten:	7,5 ha
Zaaitarwe:	7,5 ha
Suikerbieten:	7,5 ha

Communicatie: collega's in de rol van adviseur

Leren van elkaar en gezamenlijk kennis en initiatieven ontwikkelen zijn belangrijke principes binnen BIOM. Dit geldt niet alleen voor de projectdeelnemers, maar ook daar buiten. Hierbij wordt de omgeving betrokken bij biologische landbouw voor draagvlak, ondersteuning van initiatieven en het slechten van drempels en knelpunten.

BIOM heeft in 2003 veel binnen- en buitenbijeenkomsten georganiseerd door en voor de BIOM-ondernemers. Op deze bijeenkomsten wordt geprobeerd, aan de hand van registratiegegevens of gewasstand, elkaar gezamenlijk adviezen, tips of ideeën aan te reiken per perceel en bedrijfsbreed. Collega's krijgen zodoende de rol van adviseur. Het zijn waardevolle bijeenkomsten geweest, ook al is het soms moeilijk een balans te vinden tussen oordeel en advies. Bedrijven en ondernemersstrategie zijn ook erg verschillend. Het is dé uitdaging om ervaringskennis te delen.

Naar buiten toe heeft BIOM een reeks van kleine en grotere publicaties in vakbladen op haar naam staan. Er is een Base Line Survey gehouden onder opinieleiders en daarvan een rapport uitgebracht met de naam 'Veel voorzichtige volgers'. De marketing van biologische producten stond centraal in de Open Space-sessies. Ook zijn er in totaal vier BIOM Nieuwsbrieven uitgebracht en worden relaties onderhouden met belangrijke spelers in de gehele keten van biologische akkerbouwproducten en vollegrondsgroenten. En last but not least is op 18 december een landelijke BIOM-dag georganiseerd met enkele externe sprekers en zes praktische workshops.

Maatschap Wiersema, Noordelijke zeeklei: “Onszelf blijven: doen wat je zegt en laten zien wat je doet”

Okke Wiersema met witte kool
bij de nieuwe schuur.

“Biologische landbouw geeft ons de mogelijkheid om schoon voedsel te produceren en daarvoor ook de benodigde meerprijs te krijgen. We moeten weer creatief met onze gewassen en dieren omgaan. Dat is onze grootste uitdaging. Dit kan soms moeilijk zijn. Bijvoorbeeld als je dagen in het onkruid werkt, waar je burens in een uurtje kunnen spuiten.” Dit zijn enkele zinnen die men kan lezen in de folder van de Maatschap Wiersema met als titel ‘Biologisch gemengd bedrijf op lichte klei in Groningen’.

Een zeer informatieve folder met een schat aan gegevens over het bedrijf en de filosofie van de familie Wiersema. Okke, zijn vrouw Caroline en zijn broer Martin zijn een actief drieluik binnen de maatschap. Zij hebben de taken en zaken onderling goed verdeeld, rekening houdend met elkaars karakter. Okke en zijn vrouw runnen de tuinbouw-poot en Martin de melkveehouderij. Daarnaast neemt Martin de promotie en bestuurszaken voor zijn rekening.

Okke legt uit: “BIOM was zeer welkom en heeft meer structuur gebracht in ons bedrijf.” De interactie met telers en de groepsbijeenkomsten binnen BIOM zijn zeer welkom voor de maatschap. Okke vindt dat dergelijke bijeenkomsten ‘verplicht moeten worden gesteld’. Dat zijn de tijden en plaatsen waar kennis en ervaring wordt uitgewisseld. Okke: “De begeleiding schudt me elke keer weer wakker als we met elkaar over het bedrijf lopen. De gegevens die uit de bodem- en watermonsters wordt verkregen geven een schat aan informatie. We willen graag op deze wijze verder in dit project.”

Sprekend over de afzetmarkt is Okke duidelijk: “Wij lopen niet achter de markt aan maar volgen ons eigen bouwplan. We nemen daarbij aan de ene kant natuurlijk risico's, maar aan de andere kant zijn wij duidelijk naar buiten toe.”

De maatschap heeft nadrukkelijk oog voor het landschap. Vorig jaar is een nieuwe schuur met koelcel gebouwd die past in het landschap en bij de stijl van de overige oude gebouwen. Met deze uitbreiding kan nu ook 's winters worden geleverd.

“De maatschap heeft ook idealen. Deze zijn optimaliseren, onszelf scherp blijven houden, onze opgestelde doelstellingen nakomen en onszelf blijven”, aldus Okke.

Dit is elke dag weer knokken voor het bestaan.

Regio Noordelijke zeeklei
Maatschap Wiersema
Godlinze
45 ha zavel/klei bij huis
26 ha klei op veen op afstand
gepacht van Staatsbosbeheer

Bouwplan zavel/klei

Grasklaver:	19 ha
Pompoenen:	6 ha
Zomertarwe:	4 ha
Consumptie-aardappelen:	4 ha
Sluitkool:	4 ha
Boerenkool:	1 ha
Koolraap:	1 ha
Voedererwten:	2,5 ha

Bouwplan klei op veen

Snijmaïs:	6 ha
Grasland:	12 ha
Zomertarwe:	8 ha

Rekenmodel ontwikkeld Plannen van bemesting op biologische bedrijven

Één van de doelen van BIOM is het optimaliseren van de huidige biologische praktijk. Een goed uitgekiende vruchtwisseling met een daarop afgestemd bemestingsplan is de basis voor een gezond biologisch bedrijf.

Nu is dat in de praktijk niet eenvoudig. Het is een kunst om de aan- en afvoer van nutriënten maximaal op elkaar af te stemmen, terwijl de stikstofvoorziening van de gewassen op peil blijft. En dat alles binnen de milieutechnische eisen die aan een duurzame bedrijfsvoering gesteld kunnen worden.

Ieder gewas heeft een eigen plaats in de vruchtwisseling. Uit de resten van voorgaande gewassen en groen-bemesters zal door mineralisatie stikstof vrijkomen. Hoeveel stikstof dat is, is afhankelijk van de hoeveelheid organische stof en de samenstelling daarvan. Als aanvulling op deze stikstof is voor de meeste gewassen stikstof uit organische mest nodig. De hoeveelheid stikstof uit mest die voor de gewasgroei beschikbaar is, wordt bepaald door de soort mest en het toepassingstijdstip. Al deze aspecten maken het plannen van een uitgebalanceerde bemesting een lastige klus.

In BIOM is daarom een hulpmiddel ontwikkeld om een gedegen bemestingsplan op te stellen dat rekening houdt met milieu, een vruchtbare bodem en voldoende beschikbare voedingsstoffen voor de gewassen. In dit rekenmodel wordt gebruik gemaakt van veel vuistregels die zijn opgesteld op basis van een grote hoeveelheid deelonderzoek. Regelmatig worden de vuistregels bijgesteld op basis van nieuwe ervaringen uit onderzoek en praktijk, zoals BIOM.

Norbert Huijts, Zuid-Limburg Biologisch boeren in eeuwen oude stijl

Norbert Huijts op de binnenplaats
van de Kasteelhoeve

De Kasteelhoeve Puth is imposant als je door de vorstelijke poort de binnenplaats oprijdt. Het is deze plaats waar vele eeuwen geleden en ook nu weer biologisch wordt geteeld.

Het hoofdmotief van Norbert Huijts om in 2001 definitief om te schakelen naar biologisch was economisch bepaald. Geïntegreerde teelt leverde geen meerwaarde op en was niet rendabel. Terug naar gangbaar paste niet in Norberts idealen. Direct daaraan gekoppeld lag de wens om zo min mogelijk input van ongewenste stoffen op zijn bedrijf toe te laten.

Op 45 ha gepacht landgoed met kalkarme grond wordt actief aan BIOM deelgenomen. Dit uit zich in het actief bezoeken van verschillende studieclubs en regionale werkgroepen waar boeren en tuinders van allerlei pluimage zijn vertegenwoordigd. Deelname aan BIOM biedt Norbert enkel voordelen. “Ik vind een luisterend oor voor al mijn vragen, variërend van teelttechnieken, wenselijke en niet wenselijke organismen tot en met de verkoop toe. Daarnaast is er ruimschoots de gelegenheid om met andere biologische boeren in de wijde omgeving ervaringen uit te wisselen over voorkomende ziekten en plagen, het gezond houden van de grond en welke machines het beste gebruikt kunnen worden.” De ondersteuning van PPO en DLV met externe begeleiding en onderzoek is vooral de eerste jaren na omschakeling hard nodig.

Voor de komende jaren heeft Norbert een grote behoefte aan nog meer kennis over hoe de complexe organische systemen op elkaar inwerken en elkaar onderling beïnvloeden. Norbert: “Het biologisch evenwicht in het bouwplan moet worden versterkt.” Een andere wens van Norbert is om de gedetailleerde administratie beheersbaar te houden. Het vergt nu enorm veel tijd en de meerwaarde is hem nog niet duidelijk.

Maar naast zijn idealen moet biologisch boeren wel economisch rendabel zijn! Huijts maakt zich momenteel zorgen over de afzet van zijn producten. De vraag-aanbod relatie in de regio mag en kan beter worden gestructureerd. Binnen het gebied rondom Maastricht, Aken en Luik ligt een nog nauwelijks aangesproken markt. De meerwaarde moet daarnaast komen uit de landschappelijke invulling van het bedrijf in het zo dicht bevolkte Zuid Limburgse gebied.

Kasteelhoeve Puth is om meerdere redenen de moeite waard om te bekijken, zowel met eigen ogen, als virtueel (www.planet.nl/~nhijts).

Regio Zuid-Limburg
Norbert Huijts
Voerendaal
45 ha löss

Bouwplan

Grasklaver:	15 ha
Snijmaïs:	10 ha
Consumptie-aardappelen:	5 ha
Peen:	1,3 ha
Uien:	1,3 ha
Rode- en witte kool:	1,9 ha
Graszaad:	3 ha
Spelt:	2 ha
Zomertarwe:	2,5 ha
Braak:	2,2 ha
Akkerrand:	0,7 ha

Aanvullend onderzoek Bodemkwaliteit in beeld

Het project BIOM kent een groot aandeel aanvullend onderzoek. Eén van de deelaspecten daarbij is bodemkwaliteit. Bodemkwaliteit is een begrip dat sterk leeft bij biologische ondernemers. Iedereen is het er over eens dat dit van (groot) belang is voor de bodem en daarmee voor de teelt van gezonde gewassen. BIOM probeert gezamenlijk met ondernemers meer vat te krijgen op de vragen: Wat is bodemkwaliteit, hoe kun je het meten en hoe kun je het verbeteren?

Eén van de bodemonderzoeken, richt zich op de relatie tussen microbiële diversiteit in de bodem en ziekteverendheid. In de zomer van 2003 is op 11 BIOM-bedrijven grond verzameld. De grond wordt momenteel getoetst op ziektevering tegen Rhizoctonia en Verticillium. Ook wordt nagegaan hoeveel en welke antagonisten in de bodem aanwezig zijn.

Daarnaast wordt gekeken naar de waarde en bruikbaarheid van bodemanalyses die door verschillende commerciële bedrijven worden aangeboden. In de regio Zuidoost Nederland zijn van drie voornamelijk vollegrondsgroenten-bedrijven grondmonsters aangeboden aan drie commerciële analyse-instellingen. De grond is op de volgende punten geanalyseerd:

- De microfauna; te denken valt aan diverse aaltjes, potwormen en springstaarten.
- De bodemconditie; belangrijk voor de leefomstandigheden van de microfauna.
- De bodemademhaling; gemeten in de vorm van CO₂-productie door bodemleven.
- De bodemgesteldheid/algemene bodemvruchtbaarheid.
- De doorluchting en het vochtvasthoudend vermogen (opgebouwd door micro-organismen) alsmede allerlei eigenschappen van de humus in de bodem.

Alle bovenstaande analyses zeggen iets over het bodemleven en de condities die hiervoor van belang zijn.

De interpretatie en de waarde van de verzamelde gegevens is nog een vraagteken: wat zeggen de cijfers nu werkelijk en hoe kan een ondernemer hierop invloed uitoefenen om tot gezondere gewassen te komen? Om hier meer zicht op te krijgen worden vertegenwoordigers van de betreffende analyse-instellingen tijdens winterbijeenkomsten uitgenodigd om de waarde van hun analyses verder toe te lichten.

Maatschap Noordermeer, Noord-Holland Halen, brengen en omschakelen in de Wieringermeer

Arie Noordermeer op zijn land

“Eigenlijk is er in mijn beleving bijna geen verschil tussen de gangbare landbouw, met al die beperkende regels en registratie, en het biologisch boeren”, begint Arie Noordermeer.

Voor Arie persoonlijk begon de verandering al aan het begin van de 90-er jaren toen hij een omschakelingscursus volgde. Deze omschakeling was ingegeven door een combinatie van idealisme én het perspectief dat biologisch boeren biedt. Echter het in de praktijk brengen duurde nog tot 2001 toen, met het omschakelingsplan, de geleidelijke omschakeling begon. Vanaf 2004 draait de maatschap volledig biologisch.

De informatie die beschikbaar kwam uit de voorloper van het huidige BIOM-project is voor Arie zeer nuttig geweest bij de omschakeling. Het was dan ook een kleine moeite om zijn interesse te wekken voor deelname aan BIOM.

Het gebruik van de juiste technische middelen is voor Arie vanzelfsprekend. Arie: “Als je het doet, moet je het goed doen.” Hij steekt veel energie en geld in het behouden en verbeteren van de bodemstructuur van de zware klei. De aanschaf van een nieuwe wiedeg en schoffel in combinatie met brede banden op de trekker zijn daarvan het bewijs.

‘Halen en brengen’ daarover horen we Arie veel spreken. Het begint al bij het registreren van allerhande gegevens binnen BIOM. Arie ervaart dit als noodzakelijk voor zijn bedrijfsvoering. “Ik gebruik al jaren mijn ‘spuitboekje’ om informatie bij te houden.” Arie op gedreven toon: “Ik leer van anderen, daarom mogen anderen ook van mij leren. Kennis die ik heb gehaald, daar breng ik ook iets van terug. Het leren van elkaar en vooral ook het kijken en luisteren gedurende de excursies heb ik ervaren als bijna een verplichting.”

BIOM biedt een nog beter inzicht in de bedrijfsvoering. Naast de vele rapporten die Arie daarover leest, draagt ook het beschikbaar stellen van bedrijfseconomische informatie, zoals de kostenanalyse en saldo-berekeningen, daaraan bij.

Regio Noord-Holland Maatschap Noordermeer Middenmeer 70 ha kleigrond (1 op 6)

Bouwplan

Luzerne:	11,5 ha
Consumptie-aardappelen:	11,5 ha
Bewaarkool:	11,5 ha
Tarwe (zomer-/winter):	23 ha
Overig graan:	6 ha
Diverse groenten:	6 ha

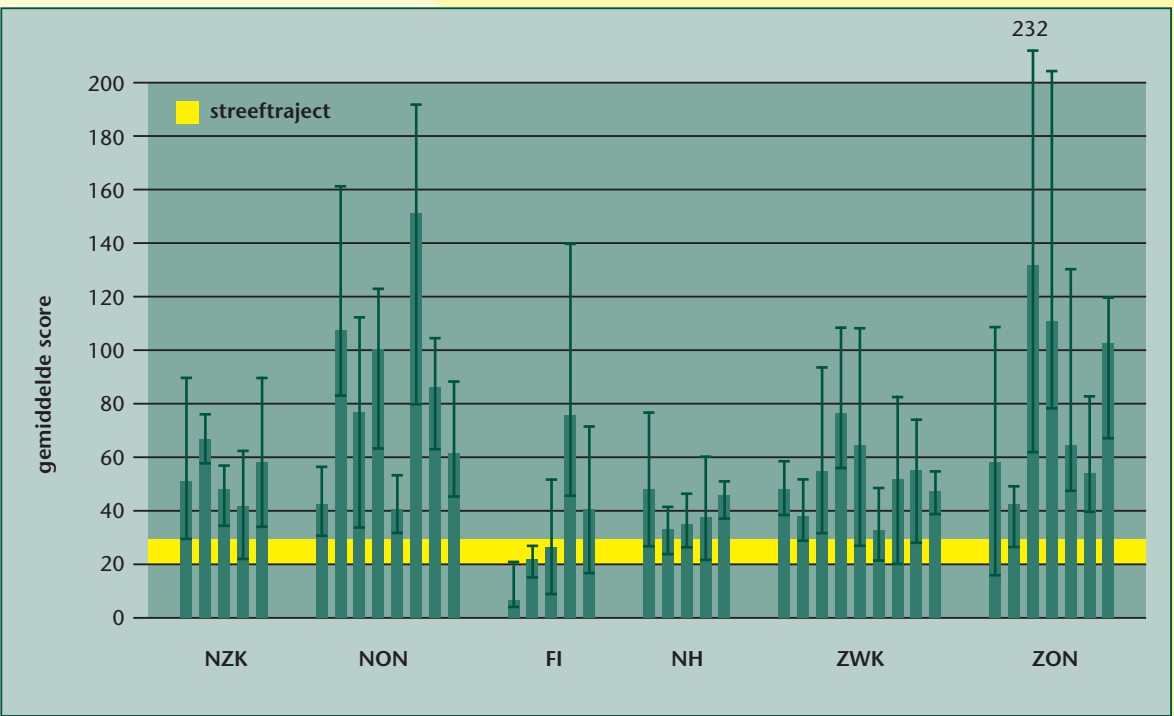
Stapsgewijze cyclus Meten is weten

BIOM werkt samen met de deelnemende ondernemers aan een stapsgewijze verbetering van de technische bedrijfsvoering. Hiervoor wordt een cyclus doorlopen van inventarisatie, planvorming, registratie en meting en hernieuwde planvorming op basis van ervaringen en een analyse van de cijfers van het afgelopen teeltjaar. Kortweg een cyclus van testen en verbeteren.

In BIOM wordt een breed scala van gegevens vastgelegd over onderdelen als de teelt, de bodemkwaliteit, het bedrijf en gegevens over milieubelasting. Het registreren van deze gegevens is een cruciaal element om een beter inzicht te krijgen in de oorzaken van bijvoorbeeld een onvoldoende opbrengst of productkwaliteit of een te hoge uitspoeling van meststoffen. De gegevens worden in eerste instantie gebruikt voor de BIOM-ondernemers. Op het moment dat de ondernemer inzicht krijgt in bijvoorbeeld de oorzaken van kwaliteitsverlies, kan dit probleem ook veel gericht worden aangepakt. Bijvoorbeeld als het drainwater afkomstig van de eigen percelen te hoge nitraatgehaltes blijken te hebben, is dit aanleiding om de bemesting aan te passen, zodat een meer milieuvriendelijke bedrijfsvoering ontstaat.

De verzamelde gegevens worden ook (anoniem) gebruikt om knelpunten of prestaties van de biologische landbouw goed onderbouwd door te kunnen spelen aan bijvoorbeeld onderzoek en beleid, zodat ook hier gericht actie op kan worden ondernomen. Zo hebben in het verleden verzamelde cijfers van BIOM-bedrijven kunnen aantonen dat de nitraatuitspoeling via drainwater gemiddeld over een groot aantal biologische bedrijven beduidend minder was dan op gangbare bedrijven. Een ander voorbeeld is het gebruik van de BIOM-cijfers voor de onderbouwing van een ontheffing van de MINAS registratie voor biologische ondernemers.

Meten en registreren is dus niet alleen maar een administratieve last, maar ook een onmisbaar instrument in de eigen bedrijfsvoering en in het belang van de totale sector.

Bedrijfsgemiddelde Pw van de BIOM deelnemers met de bijbehorende spreiding tussen maximum en minimum. In de figuur is het streeftraject voor de Pw aangegeven.

Kees van Beek, Zuidwestelijk kleigebied Innovatief ondernemerschap op permanente rijpaden

Kees van Beek
bij de groenbemester, met
op de achtergrond de dijk.

Regio Zuidwestelijk
kleigebied
Kees van Beek
Zevenbergen
70 ha kleigrond (1 op 6)

Bouwplan

Zomertarwe:	11,5 ha
Suikerbieten:	11,5 ha
Sperziebonen:	11,5 ha
Pootaardappelen:	11,5 ha
Industrie spinazie:	11,5 ha
Winterpeen:	11,5 ha

Ingeklemd tussen de spoorlijn en de dijk ligt het perceel met groenbemester en het fraai ogende huis daterend uit 1855 van de familie Van Beek.

Kees van Beek is in 1999 in één keer omgeschakeld vanwege een combinatie van drie redenen. Kees: “Ten eerste de zeer nauwe samenwerking met de buurman. We delen machines en wisselen ideeën uit. Ten tweede kregen we, ondanks alle geavanceerde systemen die wij gebruikten, het Phytophthoraprobleem niet onder controle. De wapenwedloop tussen de kracht van de natuur en de kunstgrepen van de boer wordt altijd door de natuur gewonnen. En als laatste ben ik ondernemer en kijk ook kritisch naar het rendement van mijn bedrijf.”

“Omschakelen is prima”, stelt Kees, “maar dan moet er wel marktperspectief zijn. De marktvrage moet leidend zijn. Tussen 1995 en 2000 ging het goed met de biologische boeren. Er was veel vraag naar de producten, maar nu is het een stuk minder.”

De reden voor Kees om aan BIOM deel te nemen is zijn interesse in innovatie, elkaar onderling versterken op de verschillende bijeenkomsten en om andere typen biologische bedrijven en boeren te bezoeken. Vooral de winterbijeenkomsten en de bedrijfsbezoeken ervaart Kees als uitermate zinvol. “Gedurende de winterbijeenkomsten hebben wij knelpunten geanalyseerd en deze met elkaar doorgenomen. De bedrijfsbezoeken worden gebruikt om problemen die op dat bewuste bedrijf aanwezig zijn te bespreken. Het is écht waardevol.”

Dat Kees innovatie hoog in het vaandel heeft staan, is niet vreemd als je weet dat hij landbouwtechniek heeft gestudeerd. Het wordt concreet als hij op bescheiden wijze iets vertelt over het door hem en zijn buurman ontwikkelde ‘vaste rijpadensysteem’. Zij hebben een GPS (global positioning system)-gestuurde trekker met een spoorbreedte van 3,15 m die op vaste paden rijdt. Daardoor worden in de tussenliggende teeltstrook een betere bodemstructuur en een hoger luchtpercentage bereikt.

Kees verwacht voor de komende jaren van BIOM dat er veel meer aandacht wordt besteed aan marketing en PR. De biologische sector zal een beter imago moeten krijgen bij de consument. Op landelijk niveau en bij de handel zelf moet veel meer worden geregeld. Al met al mag het van Kees ‘een stuk professioneler’. Terwijl Kees dit zegt, stopt hij abrupt. Bedachtzaam zegt hij: “Herkenbaarheid begint op het bedrijf zelf. Daar moet ikzelf ook aan bijdragen.”

Analyse, terugkoppeling en ontwikkeling Ondernemerschap

Begin dit jaar is van de meeste ondernemers die meedoen aan BIOM een analyse gemaakt van het ondernemerschap. Gekeken is naar de onderwerpen vakmanschap, strategisch management, ketengerichtheid, bodem/ecosystemen, personeel, zoek-/leergedrag, persoonskenmerken en de tevredenheid over het inkomen uit het bedrijf. Op basis van de uitkomsten van deze enquête en de persoonlijke wensen van de ondernemers zijn ontwikkelingstrajecten gestart. In deze trajecten wordt samen met groepen ondernemers gewerkt aan de verbetering van onderdelen van het ondernemerschap.

Het eerste traject 'Klanttevredenheid en imagoverbetering' is gestart in Noord-Holland. Tijdens dit traject krijgen ondernemers meer inzicht in de wensen en eisen van de afnemers. Vervolgens wordt een plan van aanpak opgesteld om de klanttevredenheid van de eigen afnemers te verbeteren.

Het tweede traject 'Kostprijsanalyse en -verbetering' loopt nu in Noord Nederland. Ondernemers krijgen hierbij inzicht in de bedrijfseigen kostprijs en komen tot een individueel plan om tot kostprijsverlaging te komen.

Het derde traject 'Strategisch management' wordt gestart in Zuidwest Nederland. Tijdens verschillende bijeenkomsten wordt eerst een sterkte-, zwakte- en kansen- en bedreigingen-analyse van het bedrijf en de ondernemer gemaakt. Vervolgens wordt een ontwikkelingsplan voor de lange termijn opgesteld en doorgerekend op de haalbaarheid.

Nieuwe kansen in de markt Productinnovatie

Salatrio, 3 soorten bij elkaar geteeld en geoogst, nu ook als biologisch product.

De slecht verlopende afzet in de biologische landbouw is een groot probleem. Door productinnovatie kunnen biologische producten een meerwaarde gegeven worden om zo de afzet te bevorderen. Er wordt een handboek geschreven waarmee telers een idee krijgen wat innovatie voor hen kan betekenen en hoe ze tot nieuwe initiatieven kunnen komen.

Verder zijn BIOM deelnemers betrokken in het project 'Screening nieuwe gewassen'. In dit project worden voor zowel de gangbare als biologische teelt, handel en verwerking een aantal 'nieuwe' vollegrondsgroentengewassen getoetst. Een aantal voorbeelden van 'nieuwe' gewassen zijn rucola, grootbladige spinazie, Salatrio en langwerpige radicchio.

Daarnaast zoekt BIOM in samenwerking met de Task Force MBL naar nieuwe marktkansen voor een breed assortiment biologische producten, waaronder de hiervoor genoemde innovatieve biologische teelten.

Jeroen Kanters, Zuidoost Nederland Na regen komt zonneschijn

Jeroen Kanters en twee van zijn zonen in het preiveld.

Ongeveer acht jaar geleden zocht Jeroen Kanters naar andere afzetmogelijkheden voor zijn groenten. Toen las hij een artikel over het hoe en wat van een biologisch abonnementsbedrijf. Zijn belangstelling was getrokken.

In 1996 is het bedrijf in één keer omgeschakeld van gangbaar naar biologisch. Jeroen: "We zijn toen begonnen met een combinatie van huisverkoop en abonnementsverkoop. Daarnaast ben ik begonnen met het plaatsen van advertenties en uitdelen van foldertjes om naamsbekendheid op te bouwen." De combinatie huis-abonnementsverkoop bleek uitermate arbeidsintensief. Daarom zocht Jeroen een compagnon die de verkoop voor zijn rekening nam, zodat hij zich kon richten op de groothandel.

De deelname van Jeroen aan de voorloper van het huidige BIOM heeft hem destijds erg geholpen om de omschakeling mogelijk te maken. "Ik was erg blij met de intensieve begeleiding.", aldus Jeroen. Zijn huidige deelname aan BIOM was dan ook vanzelfsprekend. De contacten met andere biologische telers, de begeleiding, het van elkaar leren; dat is de grote meerwaarde van deelname. Jeroen: "Naast al het goede dat BIOM oplevert, is het helaas niet zo intensief als voorheen. Ik mis dat." Hij ervaart ook een bepaalde vorm van 'eenzaamheid', omdat in zijn directe omgeving maar weinig biologische vollegrondsgroententelers aanwezig zijn. Dit geeft dus ook minder mogelijkheid om kennis en ervaring te delen.

Jeroen's ervaringen de afgelopen jaren met verschillende verkooporganisaties zijn voor hem helaas niet positief uitgevallen. Dit jaar staat hij dan ook te boek als vrije teler en zoekt zelf zijn afzetmarkt. Jeroen: "Voor de komende jaren kan binnen de biologische sector wellicht ook energie worden gestoken in het meer bekend maken van de biologische teelt in de supermarkten en in het opzetten van een stimuleringsregeling bij de overheid."

Donkere wolken pakken zich samen boven het preiveld gelegen naast het rivierveld de Aa en de snelweg A50. Daar vertelt Jeroen dat hij voor de resterende twee jaar van het BIOM-project een extensief teeltplan heeft opgezet. De krimpende afzetmarkt en teruglopende omzet maken het noodzakelijk dat hij elders een deeltijdbaant vindt.

Jeroen is gematigd positief. Na alle veranderingen en moeilijkheden die het bedrijf de laatste drie jaren heeft ondergaan, zegt hij ter afsluiting: "Het zal wel goed komen." Een lichte regenbui begint en de regenboog vertoont haar pracht.

Regio Zuidoostelijk zandgebied
Jeroen Kanters
Veghel
13 ha zandgrond

Bouwplan

Prei:	3 ha
Venkel:	5 ha
Slasoorten:	2 ha
Courgettes:	0,5 ha
Bonen:	0,5 ha
Bospeen:	2 ha

Meerjarig onderzoek Management en onkruidbeheersing op biologische bedrijven

Melganzevoet in suikerbiet

Bij 16 BIOM-telers in de regio's Zuidwestelijk kleigebied, Noordoost Nederland, Noord-Holland en Zuidoost Nederland is een omvangrijk meerjarig onderzoeksproject gestart. Doel van dit project is om aan te geven waar mogelijkheden liggen voor het verlagen van de onkruiddruk.

Aanleiding tot dit onderzoek is een inventarisatie in de beginfase van BIOM naar de onderzoekswensen van de ondernemers. Daarbij werd de onkruidbestrijding als zeer belangrijk punt van aandacht genoemd. Dit mede door het hoge aantal uren handwieden die nodig zijn om de onkruiden te bestrijden. Er is belangstelling voor mogelijkheden om deze onkruiddruk te verlagen. Vragen die daarbij leven zijn onder andere waar en wanneer veronkruiding op een bedrijf optreedt.

Door gedurende een aantal jaren de onkruidsituatie op diverse percelen op verschillende momenten in het seizoen waar te nemen, willen onderzoekers duidelijkheid krijgen over de bron en tijdstip van veronkruiding op een bedrijf. Er is dit jaar op de deelnemende bedrijven ongeveer drie weken voor de oogst van een gewas waargenomen wat de hoeveelheid zaadproducerende onkruiden is. Deze waarnemingen worden in 2004 en 2005 voortgezet. Naast dit monitoren van onkruiden in de gewassen, wordt met een enquête gekeken naar de invloed van het management en de visie van de ondernemer op de onkruiddruk. Is er verschil in onkruiddruk en de daarmee gepaard gaande inzet die men moet plegen om de onkruiden te beheersen? En is er daarbij verschil tussen telers met en telers zonder tolerantie voor onkruiden?

Er zijn waarnemingen gedaan in 29 verschillende gewassen waaronder aardappel, graan, diverse koolsoorten, conservengewassen, tulp, prei en diverse bladgewassen.

Melganzevoet en muur komen verreweg het meeste voor, maar ook knopkruid, zwaluwtong en perzikkruid worden regelmatig gevonden. Daarnaast worden wortelonkruiden zoals akkermelkdistel en kweek aangetroffen. Ook worden waarnemingen in de groenbemesters gedaan. In de groenbemesters worden voornamelijk de nakiemers van muur, kruiskruid en herderstasje met zaadproductie aangetroffen. Door de gegevens van de onkruidmonitoring aan de enquête te koppelen, kunnen mogelijk aanbevelingen worden gedaan voor een efficiëntere onkruidbestrijding.

Heleen Hennink & Jopie Duijnhouwer, Noordoost Nederland Op maat bestellen en biologisch telen

Heleen en Jopie
met een streekgeen
product

Regio Noordoost Nederland
Tuinbouwbedrijf 'De Haverkamp'
Heleen Hennink &
Jopie Duijnhouwer
Deventer
22 ha zandgrond

Bouwplan

Tarwe, gerst, tritcale etc:	11 ha
Consumptie-aardappelen:	3 ha
Sperziebonen:	2 ha
20 soorten groenten:	6 ha

Heleen Hennink is met veel energie betrokken bij de boerderijwinkel die, behalve op woensdag, elke middag geopend is. Het aanbod is breed met een accent op streekproducten. "We houden ons aanbod beperkt tot seizoensproducten uit de regio, dus geen sperziebonen in februari."

Terwijl ze de, via e-mail ingezonden bestellingen weegt en pasklaar maakt om te worden opgehaald, vertelt ze in grote stappen haar loopbaan. Met haar partner Jopie Duijnhouwer heeft zij, na hun beider studie tropische landbouw, vele jaren in het buitenland doorgebracht. Dit merk je direct aan het Engelstalige jargon dat regelmatig boven komt drijven. "De aansluiting van ontwikkelingswerk en biologisch telen is voor ons vanzelfsprekend.", aldus Heleen. Op het 500 jaar oude landgoed 'De Bannink', een schitterend historisch landschap met haar rijke flora en fauna, maken zij dit waar.

Jopie: "Bij ons gaat het om het holistische concept, de wijze waarop we met mensen omgaan, hoe wij het telen van gewassen combineren met de aandacht voor natuur en landschap en de huisverkoop." Dit concept kan men terugvinden in de tekst van de mooie kleurenfolder. Heleen: "Het trickle-down effect is niet verborgen gebleven. Winterrogge als groenbemester inzaaien heeft zijn navolging gekregen bij de direct naaste burenen."

De afzet is goed geregeld. Jopie werkt samen met een groep biologische boeren in de Achterhoek (Biologische Producenten Achterhoek, BPA). Zij hebben een afzetsysteem ontwikkeld waarbij de leden elkaar informeren over hun aanbod en ook producten uitwisselen. Daarnaast vermarkt Jopie met een collega biologische boer uit de omgeving de 'Sallandse Pieper'.

Jopie heeft een voor hem zeer zwaarwegende aanbeveling. "Maak alsjeblieft een eenvoudig registratiesysteem (bijvoorbeeld op een palmtop) om het tijdrovende registreren op papier te vervangen." Daarnaast is Jopie zeer tevreden over de regelmatige begeleiding die zij binnen BIOM krijgen bij het samenstellen van een teelt- en bemestingsplan en het trouble-shooting bij problemen in de gewassen.

Jopie ziet graag de oprichting van een Platform (dus een breder kader) waar nieuwe initiatieven worden ontwikkeld en gewogen op hun haalbaarheid. Een plaats waar ondernemers met elkaar creatief te werk gaan om onder andere de vraag op de afzetmarkt te vertalen naar de eigen bedrijfsvoering.

BIOM staat voor Biologische landbouw Innovatie en OMSchakeling.

BIOM is gericht op het realiseren van twee doelen:

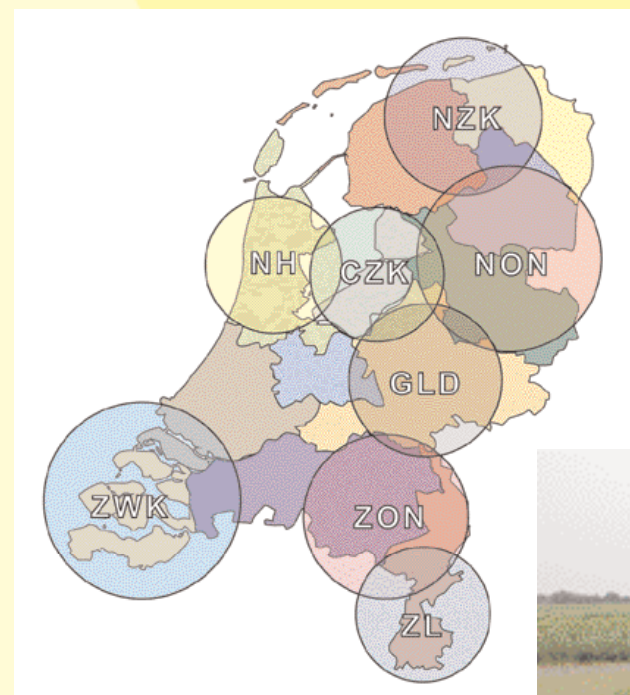
- *Versterken van de biologische bedrijfsvoering*
- *Verbreden van de biologische praktijk*

Centraal in de aanpak van BIOM staan 40 praktijkbedrijven. Op deze bedrijven wordt samen met de ondernemers gewerkt aan innovatie en verbetering van de biologische bedrijfsvoering, zowel teelttechnisch als op het gebied van de afzet. Resultaten, ervaringen en knelpunten stromen snel door naar ondernemers, adviseurs, onderzoek, ketenpartners en andere belanghebbenden.

BIOM is een initiatief van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit. Het project loopt van 2003 tot en met 2005.

Voor meer informatie over het project BIOM kunt u bellen met:

- Wijnand Sukkel Projectleider PPO Akkerbouw en vollegrondsgroenten in Lelystad, telefoon 0320 291 375.
- Harm Brinks Projectleider DLV Plant in Wageningen, telefoon 0317 491 535.
- Derk van Balen DLV Biologische Landbouw in Horst, telefoon 06 53 427 222.

biom

Uitgerekend biologisch!